

Павлов Сергій Сергійович,

полковник служби цивільного захисту, начальник відділу організації підвищення кваліфікації та атестації педагогічних працівників у сфері цивільного захисту, Інститут державного управління у сфері цивільного захисту, вулиця Вишгородська, 21, Київ, 02000, тел.: +380683528624, тел.: +380957090359, e-mail: sspav80@gmail.com, e-mail: spavlov13@ukr.net

ORCID: 0000-0002-9927-898X

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ТЕОРІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Анотація. В статті досліджуються теоретичні питання публічного управління та адміністрування в сфері цивільного захисту за мов сучасних перетворень всієї управлінської моделі в Україні. Розкриті категорії та суспільні відносини в сфері публічного управління та використано системний підхід до теорії управління в сфері цивільного захисту, зокрема досліджено теоретичні надбання та погляди науковців на стан і цілі системи публічного управління та адміністрування в системі цивільного захисту.

В даній роботі поставлено за мету з'ясувати трактування категорій «суб'єкт управління», «об'єкт управління» і «публічне управління та адміністрування в сфері цивільного захисту» в якості окремих управлінських категорій, визначення яких пов'язане з використанням сучасних механізмів і методів (інструментів) державного управління в країні. Дослідити новітні теоретичні дослідження та позиції українських авторів щодо формування ефективних суспільних відносин у системі публічного управління та адміністрування в сфері цивільного захисту за умов реформування всієї національної управлінської системи.

В роботі комплексно з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень науки державного управління досліджено теоретичні питання публічного управління в контексті розробки методологічних аспектів професійної підготовки управлінських кадрів в сфері управління цивільним захистом за мов сучасних перетворень всієї управлінської моделі в Україні.

Обґрунтовано теоретичне розуміння змісту категорій: «суб'єкт управління», «об'єкт управління» і «публічне управління та адміністрування в сфері цивільного захисту», а саме як наукових понять у галузі публічного

управління та адміністрування, які припускають передачу управлінських функцій в сфері цивільного захисту на регіональний і місцевий рівень та формування дієвих контролю за діяльністю на цих рівнях.

В статті здійснено дослідження подальших напрямів модернізації інституту захисту в Україні та теоретично доведено що метою процесу вдосконалення дієвості механізмів управління в сфері цивільного захисту є формування моделі, зниження ризиковості та посилення інституційної спроможності керівних органів, формування раціональної та збалансованої влади в управлінських сферах України.

У результаті роботи обґрунтовані наукові положення щодо удосконалення використання в управлінській практиці в сфері цивільного захисту механізмів публічного управління, які знаходиться ще на початковому етапі. В теоретичному контексті наука державного управління потребує розкриття та конкретизації категорій та суспільних відносини в сфері управління цивільним захистом, зокрема за умов військових дій на території держави. Існує необхідність подальших досліджень у цій сфері.

Ключові слова: публічне управління та адміністрування, цивільний захист, надзвичайний стан, реформування та модернізація, суспільні відносини, управління в сфері цивільного захисту.

Pavlov Sergiy Sergiyovych,

Colonel of the Civil Protection Service, Head of the department of organization of professional development and certification of pedagogical workers in the field of civil protection, Institute of Public Administration in the field of civil protection, 21 Vyshgorodska Street, Kyiv, 02000, tel.: +380683528624, tel.: +68683528624 380957090359, e-mail: sspav80@gmail.com, e-mail: spavlov13@ukr.net

ORCID: 0000-0002-9927-898X

SYSTEMIC APPROACH TO THE PUBLIC GOVERNANCE AND ADMINISTRATION THEORY OF CIVIL PROTECTION IN UKRAINE

Abstract. The article explores the theoretical issues of public administration and administration in the field of civil protection in the context of modern transformations of the whole governance model in Ukraine. The categories and public relations in the field of public administration are revealed and the systematic approach to the theory of management in the sphere of civil protection is used, in particular the theoretical achievements and views of scientists on the status and goals of the system of public administration and administration in the civil defense system are investigated.

The purpose of this paper is to interpret the categories of «subject of management», «object of management» and «public administration and administration in the field of civil society» as separate administrative categories, the definition of which is connected using modern mechanisms and methods (tools) of public administration in the country. Investigate the latest theoretical studies and positions of Ukrainian authors on the formation of effective public relations in the system of public administration and administration in the field of civil protection in the conditions of reform of the whole national administrative system.

In work with the use of modern methods of cognition, taking into account the latest achievements of the science of public administration, the theoretical issues of public administration in the context of the development of methodological aspects of professional training of managerial personnel in the field of civil protection management in the language of modern transformations of the whole management model in Ukraine are explored.

The theoretical understanding of the content of the category: «subject of management», «object of management» and «public administration and administration in the field of civil protection» is grounded, namely as scientific concepts in the field of public administration and administration, which involve the transfer managerial functions in the field of civil protection at the regional and local levels and the formation of effective controls on activities at these levels.

The article investigates further directions of modernization of the defense institute in Ukraine and theoretically proves that the purpose of the process of improving the effectiveness of management mechanisms in the field of civil protection is to form a model, reduce risk and strengthen the institutional capacity of governing bodies, the formation of rational and balanced power in the governing bodies of Ukraine.

As a result, the scientific provisions on the improvement of the use in management practice in the field of civil protection of public administration mechanisms, which are still in the initial stage, are grounded. In the theoretical context, the science of public administration requires the disclosure and specification of categories and public relations in the field of civil protection management, in particular in the event of hostilities on the territory of the state. There is a need for further research in this area.

Keywords: public administration and administration, civil protection, state of emergency, reform and modernization, public relations, civil protection management.

Постановка проблеми. Публічне управління та адміністрування в сфері цивільного захисту та подолання надзвичайних ситуацій – це, перш за все, цілеспрямований процес діяльності органів виконавчої влади, для вироблення та здійснення регулюючих, організуючих і координуючих впливів на всі сфери суспільства з метою забезпечення безпеки життєдіяльності його членів, збереження стійкого розвитку держави та суспільства. Цей процес, спрямований на досягнення визначеної нами мети. Поняття “мета” можна представити у вигляді “моделі майбутнього”, тобто деякого припустимого стану об’єкта, бажаного для суб’єкта. Як відомо, джерелом цілей, які реалізуються управлінням та суб’єктом, є об’єкт. З точки зору системного підходу, якщо стан об’єкта задовольняє потреби суб’єкта, то управління йому не потрібне. Якщо ж стан об’єкта не влаштовує суб’єкта, то йому необхідно так організувати вплив на об’єкт, щоб перевести його у новий стан.

При зміні моделі державного устрою – виробленні нової моделі держави – несвоєчасне або нечітке визначення цілей суспільного розвитку робить реальні способи їх досягнення проблематичнішими, оскільки знижується здатність державної влади контролювати деякі життєво важливі процеси в суспільстві, скорочуються джерела підтримки матеріального, фінансового та духовно-культурного потенціалу держави [1]. Таку ситуацію маємо внаслідок того, що в Україні з моменту проголошення її незалежності, розпочали різнопланові реформи ще до розроблення їх

теоретичних засад і чіткого визначення мети.

Можна погодитися з тим, що головна мета, виражаючи суть і довготривалу спрямованість політики держави, є відносно стабільною характеристикою діяльності суб’єкта державного управління, і на різних етапах вона конкретизується в послідовну систему цілей. Тому, розглядаючи різні аспекти публічного управління у сфері цивільного захисту, доцільно виходити із необхідності реалізації конкретних цілей антикризового управління державою.

Стратегічною метою може бути перехід України на модель стійкого соціально-економічного розвитку, та передбачати: створення для народу України умов проживання, які відповідають історичним, духовним і матеріальним потребам, що склалися, та гарантії їх безпеки; повне розкриття творчого й ділового потенціалу людей, зацікавлених у результатах своєї праці, гармонійно вписаної в державну концепцію управління, збігу особистих і державних інтересів; входження України до числа безумовних лідерів серед країн світу, що рухаються шляхом стійкого розвитку; досягнення соціальної стабільності суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало науковців з публічного управління (П. Волянський, В. Бакуменко та ін.) зазначають, що досліджуючи, з позицій системного підходу, публічне управління треба розглядати як складну розвиваючу систему, функціонування якої характеризується багатьма параметрами. В загальному вигляді державне управ-

ління в сфері цивільного захисту можна відобразити у вигляді такої поетапної схеми: виявлення проблемної ситуації – урахування потреб – виявлення набору проблем, що пов'язані із задоволенням потреб – визначення цілей, пов'язаних із розв'язанням вказаних проблем (розбіжностей між реальними і бажаними станами) – а саме розробки та прийняті управлінських рішень, які спрямовані на досягнення цілей – розробки системи управлінських впливів на суспільство – активний моніторинг з метою виявлення нової проблемної ситуації.

Вказана схема дає можливість достатньою мірою відобразити тезу Г. Атаманчука, суть якої полягає в тому, що управлінські рішення галузі державного управління – це соціальний акт, у якому виявлені впливи управлінських ланок (державних органів, посадових осіб) на суспільну систему (керовані об'єкти), які необхідні для досягнення поставлених цілей, тобто задоволення відповідних потреб в управлінні.

Відповідно до положень теорії синергетики система криза свідчить, що вичерпані ресурси джерел розвитку відповідної системи та переважають руйнівні процеси. Проте, хоча дезорганізація і створює нові можливості для формування нової організації суспільства, за надзвичайного стану може відбуватися деяке звуження можливостей цього процесу [2].

Мета статті. В даній роботі поставлено за мету з'ясувати трактування категорій «суб'єкт управління», «об'єкт управління» і «публічне управління та адміні-

стрування в сфері цивільного захисту» в якості окремих управлінських категорій, визначення яких пов'язане з використанням сучасних механізмів і методів (інструментів) державного управління в країні. Дослідити новітні теоретичні дослідження та позиції українських авторів щодо формування ефективних суспільних відносин у системі публічного управління та адміністрування в сфері цивільного захисту за умов реформування всієї національної управлінської системи.

Виклад основного матеріалу.

Серед цілей, які, на нашу думку, є першочерговими для сучасної України, актуальними для сфери захисту є: ефективне подолання кризи в короткі терміни та з мінімальними витратами; створення організаційно-правових умов для закріплення стабільних і рівноправних відносин між різними формами власності, що необхідне для становлення сучасної ринкової економіки; формування та практичне здійснення державної політики, спрямованої на модернізацію всіх сторін господарського життя держави, підвищення безпеки життєдіяльності й добробуту людей, розвиток освіти, науки й культури в суспільстві.

За сучасних умов реформування економіки України, основними цілями діяльності уряду щодо означеної сфери слід вважати: реформування суспільних відносин у сфері безпеки; формування ефективної системи забезпечення безпеки життєдіяльності та створення необхідних економічних і організаційно-правових умов для її розвитку; забезпечення функціону-

вання системи державного управління в сфері цивільного захисту на рівні, достатньому для задоволення потреби в особистій безпеці та досягнення національної безпеки країни; структурну перебудову сфери з урахуванням стратегічних прогнозів; вихід на європейські та світові рівні прийняттого ризику; вироблення стратегії й тактики реформування системи науки, освіти, підготовки кадрів у сфері безпеки життєдіяльності та механізму освоєння науково-технічного прогресу практикою.

Першочерговими основними завданнями публічного управління в сфері цивільного захисту необхідно визнати: формування сфери цивільного захисту як системи забезпечення безпеки життєдіяльності; підтримку місцевих і регіональних ініціатив та сприяння створенню “безпечних місць” з урахуванням територіально-природо-кліматичних та соціально-економічних особливостей різних регіонів; сприяння створенню конкурентного середовища в сфері цивільного захисту; розвиток системи саморегульованих професійних організацій із забезпечення безпеки життєдіяльності, інформаційну підтримку їх діяльності; забезпечення державного регулювання за рахунок розробки та реалізації державної політики у сфері цивільного захисту.

Відзначимо, що для сфери публічного управління системне уявлення про його компоненти та елементи, їх взаємозв'язки – має принципове теоретичне та методологічне значення. Залежно від того, що вбачають під системою державного управління, які і в якому порядку включаються до

неї управлінські прояви, як вони співвідносяться між собою та приводяться в реальну взаємодію, залежить майже все, що асоціюється з публічним управлінням і адмініструванням. Насамперед, мається на увазі взаємозв'язок суб'єкта державного управління з об'єктами управління. Сама ж система публічного управління та адміністрування повинна охоплювати: організацію та функціонування суб'єкта управління – керівну систему; структуру взаємозв'язків управлінської системи із суспільною системою – об'єктами; компоненти суспільної системи або їх окремі прояви, які створюють у взаємозв'язку структуру керованої системи і безпосередньо сприймають державно-управлінські впливи або беруть участь у їх формуванні. З цією думкою погоджуються більшість вчених у сфері публічного управління.

У Концепції адміністративної реформи в Україні поняття “система державного управління” визначено як “складне поняття, зміст якого охоплює такі складові елементи: суб'єкти управління, тобто органи виконавчої влади; об'єкти управління, тобто сфери та галузі суспільного життя, що перебувають під організуючим впливом держави; управлінська діяльність (процес), тобто певного роду суспільні відносини, через які реалізуються численні прямі та зворотні зв'язки між суб'єктами та об'єктами управління”.

У галузі науки публічне управління та адміністрування немає однозначного трактування таких категорій, як суб'єкт і об'єкт управління. На різних стадіях розвитку суспільства та його якісного

зростання, ці категорії трактувалися по-різному.

Вважається, що “суб’єкт управління” – це система, наділена певною компетенцією і державно-владними повноваженнями, які дають їй змогу втілювати свою волю у форму керівних команд чи рішень, обов’язкових для виконання. До суб’єктів державного управління відносяться: центральні і місцеві органи виконавчої влади; посадові особи; службовці, які наділені державно-владними повноваженнями – керівні підсистеми.

Під об’єктом управління розуміється система, якою управляють, зокрема, сфери та галузі суспільного життя, що перебувають під організуючим впливом держави, а також прояви, сторони, взаємозв’язки суспільних відносин, явищ і процесів, свідомості й діяльності людей, що є суттєвими для всього суспільства, безпосередньо стосуються реалізації загальних, національних інтересів [3]. Основними об’єктами публічного управління, яке здійснюється органами виконавчої влади (в системі органів виконавчої влади), тобто керованими підсистемами, слід вважати підлеглі органи виконавчої влади, інститути єдиної системи виконавчої влади, державні організації та установи з особливим статусом, координаційні та дорадчі органи, що утворюються органами виконавчої влади, а також інші органи, що створюються при них; державні підприємства, установи й організації, підвідомчі органам виконавчої влади; систему взаємовідносин між цими органами, а також законодавчі процеси, цільові програми тощо.

Складною теоретичною проблемою є визначення об’єкта публічного управління як у сфері цивільного захисту загалом, так і її окремих підсистем. Дослідження провідних вчених і науковців і практична діяльність держави в цій сфері мають поки що фрагментарний, не комплексний характер.

У ході з’ясування проблем публічного управління у сфері цивільного захисту важливим моментом є з’ясування його цілей та визначення принципів його реалізації. Складність здійснення процесу державного управління у сфері цивільного захисту зумовлена передусім ступенем конкретизації, чіткості формування цілей, які мають бути досягнуті [4]. Невизначеність загальнодержавних цілей зумовлює невизначеність цілей в окремих сферах. Сфера цивільного захисту в Україні як механізм забезпечення безпеки життєдіяльності населення також вимагає науково обґрунтованого визначення цілей – стратегічних напрямів здійснення ефективної державної політики в зазначеній сфері.

Проблема вироблення та становлення сучасних принципів публічного управління є стрижневою проблемою сучасного макро-управління в Україні, оскільки вони обґрунтовують, роз’яснюють зв’язки як між об’єктом і суб’єктом управління, так і в середині кожного з них. Ігнорування принципів призводить до того, що “багато змін, що відбуваються у сфері державного управління, ще реалізуються, виходячи з наших суб’єктивних поглядів. У результаті суспільство погано відчуває вплив апарату на державне управління” [5].

Таким чином, розробки фундаментальної основи рішень у сфері державного управління в контексті нашого дослідження, становить система принципів і закономірностей та виконання управлінських процесів. Серед вказаних закономірностей у публічному управлінні, зокрема, виділяють цілісність системи (у системі виникають якості, якими не володіють її елементи); цілеспрямованість управління (організаційні системи завжди створюються для досягнення певних цілей); ієрархічність (соціальні системи завжди мають ієрархічну структуру); комунікативність (соціальна система не може бути ізольована від навколишнього середовища); упорядкованість (стійкість певним чином орієнтованих елементів системи); історичність (система проходить певні етапи становлення, розквіту та занепаду або перетворення); еквіфінальність (здатність соціальних систем досягати певного стану, який залежить виключно від параметрів системи); стабільність, або надійність (проявляється у залежності оптимальності рішень від стабільності систем, а остання тим більша, чим менша кількість зв'язків між елементами системи).

Вважаємо, що цілі повинні формуватися “знизу”, виходячи з потреб об’єкта управління, а формування “дерева цілей” зумовлює відповідні функції державного управління у сфері цивільного захисту та структури, що забезпечують їх здійснення.

Розроблення науковцями основ функціонально-структурного аспекту системного підходу до державного управління відіграє позитивну

роль, оскільки саме таким чином розкриваються основні сторони побудови та функціонування (діяльності) будь-якої соціальної системи, у тому числі і системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту. Не викликає сумнівів, що публічне управління прямо пов’язане з реалізацією цілей і функцій держави. Публічні цілі держави підпорядковують собі функції держави. Первинність у визначенні цілей та функцій держави належить суспільному договору (Конституції держави) і тому цілі та функції як держави, так і державного управління впливають з цього договору.

У загальному значенні поняття “структура” трактується як сукупність організаційних елементів і взаємозв’язків між ними, упорядкованих відповідно до їх ролі у процесі реалізації цілей системи, що становлять єдине ціле для виконання функцій управління. Наявність структури – невід’ємний атрибут усіх реально існуючих систем. Саме структура надає їм цілісності та сприяє збереженню стійкого стану системи. Відносно системи, то структура є показником її стійкої організованості [6].

Таким чином, надання публічному управлінню та адмініструванню в сфері цивільного захисту як засобу безпеки життєдіяльності населення, що є пріоритетною складовою національної безпеки, наукового характеру та передбачає широкого використання результатів досліджень інших галузей науки (філософії, політології, права, соціології, економіки та інших) і подальший розвиток наукових досліджень з актуальних держав-

ноуправлінських проблем, таких як – прогнозування, стратегічне планування, розробка сучасних методів контролю, комунікацій, прийняття рішень та інших і дає реальну картину в цій сфері.

Публічне управління це інтегрований процес, що складається із сукупності елементів, що конкретизуються на циклах вказаного управління через визначення його суб'єктів і об'єктів. Досліджуючи публічне (більш відкрите) управління, можна адекватно оцінювати проблемні ситуації у його становленні та реформування. Зазначаючи, що ефективність публічного управління залежить від дієздатності державної влади та наявних у її розпорядженні можливостей (механізмів і інструментів), розвитку основ громадянського суспільства, а отже, і рівня активності всього населення в державі.

Висновки. Цілком очевидно, що сталий прогресивний розвиток суспільства, безпека держави та входження її до кола розвинених країн світу залежить від ефективності публічних управлінських рішень. Проте сьогодні в Україні бракує системності та обґрунтованості вказаних рішень, що вже призвело до втрати за останнє десятиріччя половини її господарського потенціалу. Фрагментарність, розбалансованість, внутрішні суперечності, непослідовність системи управління особливо виявляється при розробці державної політики та в практиці законотворення, яке теж потрібно ретельно планувати, зокрема в сфері цивільного захисту. Тому на необхідності розроблення механізмів і засобів підвищення ефективності прийняття та

реалізації управлінських рішень, утвердження більш досконалих процедур управлінської діяльності необхідно зосередити увагу науковця і практикам у сфері публічного управління та адміністрування.

Таким чином, для досліджень публічного управління в сфері цивільного захисту, засоби системного підходу є важливим елементом загальнометодологічних основ: що можуть сприяти більш глибокому усвідомленню управлінських явищ, їх багатогранних взаємозв'язків між собою та оточуючим ринковим середовищем, дій різноманітних системотворюючих факторів, їх реформування та подальшого системного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кравців С. Я. Ризик-орієнтований підхід у державному регулюванні у сфері техногенної та пожежної безпеки / С. Я. Кравців, О. М. Соболь, А. Г. Коссе // *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія. Державне управління.* – 2017. – Вип. 1 (6). – С. 336–341.

2. Воротін В. Є., Проданик В.М. Від регуляторної політики до державно-приватного партнерства в публічному секторі України / В.Є. Воротін, В.М. Проданик / *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*, 2019. – № 1. – С. 95–102.

3. Gaetani F. The Structure, Role and Mandate of Civil Protection in Disaster Risk Reduction for South Eastern Europe. South Eastern Europe Disaster Risk Mitigation and Adaptation Programme. Report International Centre on Environmental Monitoring Research

Foundation (CIMA) / F. Gaetani, A. Parodi, F. Siccardi, D. Miozzo, E. Trasforini [Electronic source]. – Access mode to a resource : http://www.unisdr.org/preventionweb/files/9346_Europe.pdf.

4. Воротін В. Є. Модернізація сфери освіти та науки як об'єкта державного управління: конкурентні переваги для України / В.Є. Воротін / *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*, 2017. – № 6. – С. 153-160.

5. Дометрична допомога в умовах надзвичайних ситуацій : практичний посібник / П. Б. Волянський, С. О. Гур'єв, М. Л. Долгий. – Харків. : ФОП Панов А. М., 2016. – 136 с.

6. Vorotin V. Ye., Romanenko Ye. A., Shchokin R. G., Pivovarov K. V. (2018). Improving the organizational and legal mechanism of state economic management: the european experience for ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 3 (26), – 368-376.

REFERENCES:

1. Kravtsiv S. Ya. (2017). Ryzkyk-orientovanyi pidkhid u derzhavnomu rehuliuванні u sferi tekhnohennoi ta pozhezhnoi bezpeky [Risk-oriented approach in state regulation in the field of technogenic and fire safety]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy – Bulletin of the National university of civil protection of Ukraine*, 1 (6), 336–341 [in Ukrainian].

2. Vorotin V. Ye., Prodanyk V.M. (2019). Vid rehuliatoroi polityky do derzhavno-pryvatnoho partnerstva v publichnomu sektori Ukrainy [From regulatory policy to public-private partnerships in the public sector of Ukraine].

Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy – Scientific notes of the Institute of legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, 1, 95-102 [in Ukrainian].

3. Gaetani F. The structure, role and mandate of civil protection in disaster risk reduction for South Eastern Europe [South Eastern Europe Disaster Risk Mitigation and Adaptation Programme]. *Report International Centre on environmental monitoring research foundation* [Electronic source]. http://unisdr.org/preventionweb/files/9346_Europe.pdf [in Ukrainian].

4. Vorotin V. Ye. (2017). Modernizatsiia sfery osvity ta nauky yak obiekta derzhavnoho upravlinnia: konkurentni perevahy dlia Ukrainy [Modernization of education and science as an object of public administration: competitive advantages for Ukraine]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy – Scientific notes of the Institute of legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 6. 153-160 [in Ukrainian].

5. Volianskyi P. B., Huriev S. O., & Dolhyi M. L. (2016). Dometrychna dopomoha v umovakh nadzvychainykh sytuatsii: praktychnyi posibnyk [Emergency care in emergency situations: a practical guide]. Kharkiv. : FOP Panov A. M. [in Ukrainian].

6. Vorotin V. Ye., Romanenko Ye. A., Shchokin R. G., & Pivovarov K. V. (2018). Improving the organizational and legal mechanism of state economic management: the european experience for Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 3 (26), – 368-376 [in Ukrainian].